

Türk Dış Politikasında Yol Ayrımı

Yuvarlak Masa

İşte geleneksel yuvarlak masalarımızdan biri daha. **31 Mayıs 2002**. Bu akşamki konuklarımız; Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari İlimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi **Doç. Dr. Mustafa TÜRKES**, Türk-İş Başkanlık Danışmanı **Yıldırım KOÇ**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyelerinden **Yard. Doç. Dr. İlhan UZGEL** ve **Yard. Doç. Dr. Erel TELLAL**.

Toplantı sırasında kayda alınan ve katılımcılar tarafından gözden geçirilen metinleri takibeden sayfalarda büyük bir ilgi ile okuyacaksınız.

Tüm katılımcılara; mülkiye dergisi olarak şükranlarımızı arz ederiz.

Yıldırım KOÇ- Yazı Kurulunun toplantılarından birinde, "Mülkiye Dergisi'nde yayınlanan yazılar genellikle olan olayları yorumluyor, hâlbuki biz bu kadar geniş ilişkilerimizle ve birikimimizle Türkiye'yi bekleyen olayları da tartışmalıyız" gibi bir değerlendirme yapıldı. Ve onun ardından da, özellikle dış politik gelişmelerin Türkiye'de iç siyaseti ve ekonomiyi etkilediği göz önünde bulundurularak, Türkiye'nin çevresindeki bölgelerdeki gelişmeleri ve dünyadaki güçlerin Türkiye'ye yönelik politikaları ve bunların Türkiye'ye yansımalarını değerlendirelim, diye düşünüldü.

Önce İlhan Bey bu konuda bir değerlendirme yapacak.

Yard. Doç. Dr. İlhan UZGEL- Şimdi soğuk savaş sonrası dünyaya baktığımızda, birkaç güç odağının ağırlıklı olduğunu görüyoruz. Bunların içinde hem iktisadî güç, hem siyasî güç, hem de askerî ve diplomatik güç olarak Amerika'nın çok fazla ağırlığının olduğunu, ön plâna çıktığını görüyoruz.

Dünyada güç merkezleri son 400 yıldır tarihsel olarak Avrupa'da yoğunlaşmıştı ve buradan Amerikan kıtasına kaydı. Ve bir olasılıkla bazı iddialara göre Uzak Doğu'ya doğru kayacak bundan sonra; bu nokta şu anda kesin değil. Bu yüzden de, aslında yaşadığımız dönem bir bakıma geçiş dönemi olarak da adlandırılabilir, Amerika'nın bu yeni oluşan dünyada hegemonyasını güçlendirme süreci olarak da tanımlanabilir. ABD'nin 1990'ların başından itibaren izlediği bütün politikalar, aslında bu hegemonyayı yeniden üretmeye yönelik politikalar. Daha 1992'de basına bilinçli olarak sızdırdığı belgede Amerika, "ben önümüzdeki 20 yıl boyunca kendime uluslararası alanda rakip istemiyorum" demişti.

Amerika'nın hem Orta Asya ve Uzak Doğu'ya, hem de Avrupa'ya yönelik politikası içinde, Türkiye coğrafî konumu ve tarihsel olarak Amerika'nın yakın müttefiki olması dolayısıyla çok büyük bir önem arz ediyor.

Bir noktadan daha önem arz ediyor. O da, Türkiye'nin Avrupa Birliğiyle ilgili gerçekten çok inişli çıkışlı, iki tarafın da bazen tam olarak çözemediği sorunlarla gelişen ilişkisidir.

Avrupa-Amerika ilişkisi Türkiye açısından hakikaten çok kritik. Meselâ

Amerika-Japonya ilişkisi bu ölçüde bir önem taşıyor. Önemli, çünkü 80'lerin ortalarından itibaren baktığımız süreçte, Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi giderek zorladığını fark ediyoruz.

Bu koşullar altında Türkiye'nin yapacağı bir şey olabilirdi. O da, dış politikada, 1960'ların ortalarından itibaren izleyebildiği çok yönlülüğü yeniden üretebilmektir. Türkiye 1960'lar ve 70'lerde sahip olduğu Avrupa'yı bazen Amerika'ya karşı oynayabilmeyi, bazen Sovyetler Birliği'ni Avrupa ve Amerika'ya karşı oynayabilme manivelalarını elinden kaybetmiştir. Yani, Türkiye Avrupa Birliği tarafından sıkıştırıldıkça, giderek Amerika'nın yö- rüncesine doğru girmeye başladı. Bu, Türkiye'nin dış politikada seçenekle- rini hem zayıflattı, hem de Avrupa karşısındaki konumunu zora soktu.

Bu noktada şöyle bir çelişkiye sokuldu Türkiye: Eğer Amerika bir nok- tada Avrupa Birliği'nin politikalarına yaklaşırsa, o zaman gerçekten kendisi açısından yaşamsal saydığı Kürt sorunuyla başlayan, Kıbrıs, Ege'yle devam eden ve daha az yoğunluklu ve önemli olduğu varsayılabilir Ermeni so- runu, işte Heybeliada Ruhban Okulu sorunu vesaire gibi konularda gerçek- ten çok büyük bir sıkışıklığa maruz kalacak.

Bu noktada önemli olan, Avrupa'nın aslında hâlâ iktisadî olarak ve za- man zaman siyasî ve askerî olarak tam olarak etkisinden kurtulamadığı Amerika'ya karşı olarak Türkiye'yi ne ölçüde zorlayabileceği sorunudur.

Diğer bir sorun olarak da, Amerika'nın kendisine bu kadar yakın bir müttefikinin Avrupa Birliği tarafından bu kadar sıkıştırılması karşısında na- sıl bir tavır alacağı konusu ön plâna çıkıyor.

1990'larda Avrupa merkezli bir deneyim yaşandı, bu da Yugoslavya de- neyimiydi. Bana sorarsanız, Miloseviç deneyimi Amerika ve Avrupa'ya karşı politika izlemenin zorluğunu ve güçlülüğünü gösterdi, özellikle içsel yapısı zayıfsa.

Şimdi Türkiye karşı bir örnek olarak önem taşıyor. Yani, hem Amerika'nın yanında yer alıyor, Batı sistemine siyasî ve askerî olarak entegre olmuş du- rumda, iktisadî açıdan da mesela Miloseviç Yugoslavya'sından farklı olarak ta- mamen teslim olmuş durumda. Bu açıdan Batılı ülkelerin Türkiye ile bir prob- lemi yok aslında. Bütün bunlara rağmen Türkiye'de hâlâ bölünme tehlikesi ya- şanıyorsa, bu yalnızca Türkiye açısından değil, Türkiye konumundaki diğer ülkeler açısından da son derece kritik bir örnek olayı oluşturuyor. Yani, sorun Türkiye'yi de aşan bir sorun aslında. Bu bakımdan önem taşıyor.

Genel olarak tabloya baktığımızda, tam bir geçiş dönemi yaşıyoruz 90'larda. Avrupa Birliği tam olarak Amerika'dan bağımsızlığını elde edebilmiş değil, iktisadî olarak iç içe geçmiş durumdadır.

Siyasî bir kopuş yaşamak istiyor Avrupa Birliği ve bunun da örneklerini görüyoruz. Bir-iki alan var; meselâ bana sorarsanız bir tanesi Kıbrıs; daha sonra geliriz, şimdi detayına girmeyelim. Ama, bu noktada Türkiye'nin izleyeceği tavır çok büyük önem taşıyor; isterseniz onlara yavaş yavaş girelim. Bu konuda söylenecek herhâlde başka şeyler de vardır.

Doç. Dr. Mustafa TÜRKES- 90'lı yılları analiz ederken, bir miktar 50'li yıllardaki yaşanan olaylardan birkaç ipucuyla başlamak anlamlı olur diye düşünüyorum.

Türk siyasî ve askerî elitinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaptığı kritik bir hata var. O hata şuradan kaynaklanıyor: 50'li yıllardaki bütün tartışma iki zemin üzerine oturmuş durumda; bir tanesi tehdit algılaması tanımlaması, ikincisi ise Batılılaşma tartışması. Bu ikisini örtüştürerek bir dış politika üretmeye çalıştılar.

Tehdit algılamasını nereye oturttu? Sovyetler Birliği'ni bir tehdit olarak tanımlamakla bir taraftan kendisine uluslararası alanda bir zemin ve bir dayanak oluşturmaya çalıştı. Diğer taraftan bunun getirdiği ciddî bir açmaz da vardı tabî ki.

Bu açmaz nedir? Türkiye 50'li yıllarda çok yönlü dış politika izleyebilme imkânını iyice daralttı. Batılılaşma tartışmasıyla tehdit tanımlamasını örtüştürdüğü ölçüde kendisini Batı içerisine yerleştirdi. Ancak, aynı zamanda bunun dozunu öyle bir noktaya getirdi ki, çok yönlü izleyebilme imkânı çok daraldı. Yani, İki Dünya Savaşı arası dönemdeki yapıya baktığımız zaman, çok farklı, çok yönlü dış politika izleme imkânları çok daha mevcuttu. Bu da dış politika stratejisiyle ilgili bir olay, hâlbuki 50'li yıllarda bunu kaybetmiş durumda.

Şimdi 90'lı yıllara geldiğimiz zaman bakıyoruz, yeni bir argüman üretmeye çalıştı. Yine Batı içerisinde varlığını sürdürme, ancak Batı içerisindeki ilişkilerinde her bir aktörle ilişkisini yeniden tanımlamak zorunda kaldı. İki temel varsayım olarak baktı burada; bir ABD ile olan ilişkisi, bir de önüne Avrupa Birliğiyle olan ilişki giderek kendini hissettirmeye başladı.

Şimdi âdeta bunlar böyle karşıt iki alternatifmiş gibi algılandı ki, bu temel bir yanıltı.

ABD ile Avrupa Birliği özünde birbirine karşıt ve birbirine karşı gerektiğinde kullanılabilecek iki ayrı aktör diye tanımlamak bence çok oturmuyor. Bu, eksik bir analiz diye düşünüyorum.

Şimdi ABD'yle olan ilişkisi soğuk savaşın bitimiyle birlikte nasıl etkilendi? Daha önce tehdit diye tanımladığı ve o tehdit diye tanımladığı şeyden yola çıkarak ABD'yle ikili ilişkilerini geliştirerek ABD'yle bölgesel politikalar üretebileceğini varsaydı ki, ABD aslında Türkiye'ye şunu gösterdi: Ben hiçbir zaman tek ata oynamam; bu bir.

İkincisi, Türkiye'nin dışındaki aktörlerle de gerektiğinde ilişki kurabilirim; ki burada Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Rusya Federasyonu'yla ABD yeni bir ilişki tarzı kurdu, ki 4 örneğe baktığımız zaman bunu net görürüz.

Bosna, Kosova, Makedonya ve Afganistan'daki müdahale biçimlerine baktığımız zaman şöyle bir örneklem zinciri ortaya çıkıyor: Önce kriz, onu takip eden bir ABD-Rusya işbirliği süreci.

Bosna krizi ilk örneklerdendir. Bosna krizi Rusya'yı sistemin içine çekebilmek için ABD'ye önemli bir fırsat sundu ve ABD de bunu değerlendirdi. NATO aracılığıyla oluşturulan "IFOR" ve "SFOR"da Rusya'ya imkanlar tanındı ve kriz işbirliği sürecine dönüştürüldü.

Kosova'da ne oldu? Hatırlarsanız 99 yılındaki tartışmaları, âdeta Rusya bütün sürece itiraz ediyormuş gibi bir tutumla ortaya çıktı, daha sonra bir baktı hızlı bir şekilde Priştina havaalanı bölgesi Rusya'ya bir sektör olarak verildi. Önce kriz, takiben Rusya-ABD işbirliği süreci ortaya çıkmaktadır.

Daha sonraki süreçlere bakıyoruz, Afganistan'da yine bir işbirliği süreci.

Bütün bunlar bize aslında bir şeyi gösteriyor; ABD, Türkiye mi Rusya mı gibi bir seçim yapmak kaygısında değildir.

Aslında Türk eliti de bütün soğuk savaş dönemindeki o tek yönlü dış politika, ABD eksenli dış politikayı, sorgulamak zorunda kaldı. Zaman zaman Silâhlı Kuvvetler içerisinde gelen sesleri de bu bağlamda değerlendiriyorum ben. Geçmişin bir eleştirisi diye değerlendiriyorum. Ancak, bu çok da zorlanabilecek bir eleştiri değil, çünkü hâlen ABD'yle ilişkileri güçlendirme kaygısı da olan bir eleştiri.

Nitekim, Tuncay Kılıç Paşa'nın dile getirdiği söylemi, özünde, bütün soğuk savaş döneminde izlenen tek yönlü dış politikaya yöneltilmiş bir eleştiri-geçmişe yönelik bir değerlendirme diye okuyorum ben.

Ancak, gelinen nokta itibarıyla ilişki biçimine baktığımız zaman, Türkiye'nin çok yönlü dış politika izleyebilecek mekanizmaları da elinde mevcut değil. Türkiye hegemonyasını ne yapmaya çalışıyor? Bölgesel düzeyde ABD'yle ilişki biçimleri üretmeye çalışıyor.

Şimdi bu normal bir süreç olarak düşünülebilir. Ancak, ABD'nin kendi hegemonyasını yeniden üretme sürecine de girdiği, ki İlhan'ın değindiği konu önemli bir nokta, yeniden hegemonyasını üretmeye başladığı bir süreçte ABD Türkiye'ye ne kadar ihtiyaç duyuyor ve Türkiye ile dış politika çıkarları ne kadar örtüşüyor, bunun üzerinde düşünmek lâzım.

İşte Kafkaslar var, Orta Doğu var, Balkanlar var, bütün bunlara baktığımızda; Balkanlar'da şu ana kadar üretilen dış politika anlamında örtüşme noktalarını buldular açıkçası. Her ne kadar bir sürü eleştiri yöneltilebilirse de, belli bir çıkar örtüşmesini oluşturabildiler. Ancak, Kafkaslar'da aynı şey söylenebilir mi, bunun üzerine düşünmek lâzım; Orta Doğu'da aynı şeyler söylenebilir mi, bunu düşünmek lâzım. Sanıyorum ikinci turda yapılacak konuşmalardan bir tanesi bu olacak.

Özünde söylemeye çalıştığım nokta şudur: Bütün soğuk savaş döneminde tek yönlü bir dış politika izlemenin getirdiği açmazlar, 90'lı yıllarda Türkiye'nin önüne çok net bir şekilde koyuldu, çok net bir şekilde gündemine geldi ve son gelişme yine NATO çerçevesindeki yapılan şeye baktığımız zaman da aynı şeyi görüyoruz aslında. O kadar çok sıkı sarıldığı NATO, hızlı bir şekilde dönüştürüldü. 1991'den itibaren bunun evreleri var. 91'den itibaren hızlı bir şekilde dönüştürüldü, neye dönüştürüldü? Önce kurumsal araçlarla siyasi ilişkiler başlatıldı, sonra NATO-Rusya Kurucu Senedi ortaya çıktı, onu takiben şimdi bir konsey oluşturulmaktadır. Orada küçük bir ayrıntı var aslında. Bütün yetkiler Rusya'ya devredildi diye de yorumlamak lâzım. Aslında 19+1 formülü şimdi 20 formülü gibi görünse de iki ayrı kurum olarak, bu Türkiye'nin aslında kendi koyduğu rezervasyon değil ama, bir anlamda çok duyarlı ve ciddî düzeyde ele aldıklarını gösteriyor. Prerogative hakkını devretmemek gibi bir kaygının ürünü. Dolayısıyla, bütün o müzakereler neye dönüştü? İki ayrı konseyin oluşmasına. Ama, karar almada net yetkili olan hâlen NATO Bakanlar Konseyidir. NATO-Rusya arasındaki oluşturulan konsey değil.

Bu ayrıntı düzeyinde, ancak bu şunu da gösteriyor: Amerika Birleşik Devletleri Rusya'yla olan ilişkisinde soğuk savaş döneminde ürettiği çevreleme, containment politikasından tamamen vazgeçtiği anlamına da gelmiyor, bunun da ipucunu veriyor.

Şimdi Türkiye ile ilişkilerde Rusya-Türkiye ilişkisi, Rusya-ABD ilişkisi çerçevesinde baktığımız zaman kritik bir nokta ortaya çıkıyor orada. Özellikle AKKA Anlaşması çerçevesindeki yapılan tartışmaların yeniden gündeme geleceğinin de ipucunu veriyor. Yani, Amerika Birleşik Devletleri gerektiğinde Rusya'yı sistemin içine çekip orada belli ölçülerde kontrol edebilme stratejisinde Türkiye'nin kimi duyarlı olduğu konularda çok net bir şekilde taviz verilmesi doğrultusunda baskı yapabileceğini de tahmin etmek mümkün; yani, bu Rusya bağlamında.

Orta Doğu bağlamında çok daha girift ilişkilerin olduğunu tahmin ediyorum ve sanıyorum ikinci tura bırakacağız onu. Şimdilik bu kadar.

Yard. Doç. Dr. Erel TELLAL- Ben de önce uluslararası sistemdeki eğilimler üzerine birkaç şey söyleyerek başlamak istiyorum. Geçenlerde, Mayıs ayında İtalya'da NATO-Rusya zirvesinden sonra bir şey ilân edildi, "soğuk savaş sona erdi" dendi. Oysa ki, soğuk savaş 1989'da sona ermişti, 1991'de Varşova Paktı dağıldığında sona ermişti, yine 1991'in sonunda Sovyetler Birliği dağıldığında da soğuk savaş sona ermişti. Peki, 1989'dan sonra 2002'de yeniden neden sona erdi?

Soğuk savaş değişik biçimlerde tanımlayabiliriz ama, bir tanımı da şu: Soğuk savaş, kapitalist ekonomik sistemin bu coğrafyaya, Doğu Avrupa'ya ve Sovyetler Birliği coğrafyasına genişlemesini engelleyen bir süreçti. 89'da bu engel ortadan kalkmıştı ve 1989-2002 arasında sistem Doğu Avrupa'yı entegre etti. Gerek Avrupa Birliği'nin gerekse NATO'nun Doğu Avrupa ülkeleriyle ilişkilerine baktığımızda bunu görebiliyoruz. Doğu Avrupa sisteme eklemlendi, bundan sonra yaşanacak olan Kafkaslar'ın ve Orta Asya'nın, yani eski Sovyet coğrafyasının eklemlenmesi olacak.

Türkiye dış politikasını neye göre belirliyor sorusunu da bu genel çerçevede içerisinde görmek gerekiyor. Biraz önce Mustafa'nın da söylediği gibi, uluslararası kapitalist ekonomik sistem Yugoslavya örneğinde olduğu gibi, önce bunalım yarattı, sonra bu coğrafyayı entegre etti. Yani, Yugoslavya'da bir askerî çatışma yaşanırken, diğer bölge ülkeleri sisteme entegre oldular.

Şimdi benzer bir şeyi Orta Asya ve Kafkaslar'da, Afganistan'da görüyoruz. Bir bunalım yaratıldı. Oysa ki Afganistan'da 25 yıldır böyle bir sorun vardı, 25 yıl sonra, 11 Eylül'ün ardından Afganistan'da bir bunalım yaratıldı ve o bunalım üzerinden bölge kapitalist ekonomik sisteme entegre edilmeye çalışılıyor. Türkiye'nin nerede durduğuna baktığımızda, en azından askeri ile Afganistan'da olduğunu görüyoruz. Bu bakımdan da politikasının başarılı olduğu söylenebilir. Şimdilik benim de söyleyeceklerim bu kadar. İkinci turda çok yönlü dış politikaya ben de değinmek istiyorum.

Yıldırım KOÇ- Şimdi ben uluslararası ilişkiler konusunda amatör biri olarak bazı değerlendirmeler yapmak istiyorum. Bir kere Avrupa Birliği'nin 1991'e kadarki politikasıyla, 1991 sonrası politikasının farkının Türkiye'yi yakından ilgilendirecek, etkileyecek gelişmelere yol açtığı kanısındayım.

AB 1991'e kadar daha çok kendi içine dönüktü. Belirli dönemlerde öne çıkış çabaları oldu; ama 1991'de Sovyet sisteminin çökmesinin ardından üç ana strateji geliştirdi gibi geliyor.

Bunların biri, Akdeniz politikası konusunda. Düsseldorf'daki bir toplantıda Avrupa Komisyonu'ndan bir kişinin lâf arasında söylediği nokta bence önemli. "Roma İmparatorluğu'ndan beri ilk kez mare nostrum gerçekleşiyor," dedi; yani, "Akdeniz bizim deniz oluyor," dedi. Bu sözler, Barselona süreciyle ilgili bir toplantıda söylendi. İlk politikalarını Akdeniz'e yönelik düzenlediler. Daha önce ortaklık anlaşmalarıyla ilişkileri olduğu eski sömürge ülkeleri, Kuzey Afrika ülkelerini daha sistemli bir bütünleşme içine sokacak adımları attılar. 1992'de Avrupa Birliği Konseyinde alınan karar, 1995'te Kasım ayında Barselona Süreci'ne dönüştürüldü ve Akdeniz'in güneyinde ve doğusundaki 12 ülke ile 2010 yılına kadar bir serbest ticaret bölgesi oluşturulması kararlaştırıldı. Bu politika 1995 yılından beri sistemli bir biçimde uygulanıyor ve burada da AB'nin ABD ile çok fazla çatışması yok gibi geliyor. Sanki, Rusya ile de çok fazla çatışması yok bu Akdeniz politikası çerçevesinde. Bu politikanın bizi ilgilendiren bölümü Kıbrıs ve Ege'dir.

İkincisi, Orta Doğu, Balkanlar ve Orta Asya Cumhuriyetleri'ne yönelik politika. ABD'nin bölgeye yönelik politikasında, Türkiye'ye yönelik politikasında yine dönüm noktası kanımca 1991 yılı. Körfez krizi sırasında Bush'un anılarında ifade edilen ve ardından Necip Torumtay'ın, Genelkurmay Eski Başkanı'nın istifa sonrasında yazdığı iki kitapta da bilinen bir gerçek var. Bush, Özal'ı ikna etmişti, Meclis ikna edilmişti, Musul-Kerkük

meselesi gündeme getirilerek bir Türk-Kürt federasyonu karşılığında kara harekâtına Türkiye de katılacaktı. Fakat, hatırlanacağı gibi Türk Silâhlı Kuvvetleri ve belirli kesimler buna karşı çıktılar; yani irridentist bir politika kabul görmedi; böyle bir tavrın geleneksel statükocu politikanın dışına çıktığı belirtildi ve Necip Torumtay istifa etti ama, Türkiye o maceraya girmede.

Bunun ardından ABD'nin Türkiye ve bölge politikasında bir değişiklik olduğu kanısındayım. Türkiye'yi bölgede taşeron olarak kullanamayacakları ortaya çıkınca, Kuzey Irak'ta ABD açısından kritik önemde bir Kürt devleti oluşturma girişimlerinin daha önem kazandığını zannediyorum. 1992-93 yıllarında Çekiç Güç helikopterlerinin PKK'ya verdiği destek, lojistik destek, yaralı kaçırmaları konusunda basında çıkan haberler bunun göstergesi gibi. Bu anlamda ABD'nin Irak politikası 1991 sonrasında Türkiye'ye yönelik politikasındaki değişikliğe bağlı olarak değişti gibi.

ABD, Orta Asya'da da belirli bir ittifaka girmeye çalıştı. Fethullahçıların o bölgede açtıkları okulları ve Azerbaycan'da bazı eski ülkücülerin giriştikleri işleri hatırlayın. Bütün bunlar ABD ile bağlantılı gibi geliyor. Ve özellikle de, örneğin Haydar Aliyev'e karşı hazırlanan darbenin sayın Süleyman Demirel tarafından Haydar Aliyev'e bildirilmesi, ama bu işin içinde bazı başka ilişkilerin olması da Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet politikalarına ABD etkisinin yansıdığı, ama burada geri püskürtüldüğü izlenimini bende yaratıyor.

Diğer bir deyişle, ABD'nin bölgeye yönelik politikasında bize Orta Asya'da yüklemeye çalıştıkları bir rol var, Irak'ta yüklemeye çalıştıkları rol var; ama 1991 bence kritik nokta. Türkiye 1964 yılında Johnson mektubu ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı gibi bir tavrı 1991'de gösterdi gibi geliyor. Bunun ardından da ilişkiler stratejik işbirliği olarak açıklansa bile belirli bölgelerde, o kadar çok da stratejik işbirliği gibi gözüküyor.

Rusya konusunda Erel'in Mülkiye Dergisi'ndeki makalesinden ben çok yararlanmışım; yani özellikle Primakov doktrini, Rusya'da Atlantikçiler-Avrasyacılar ilişkisi ve esasında Putin'in yönetime gelmesi öncesinde Primakovcuların ya da Avrasyacıların Rusya'da yeni politikalar uygulamaya başlamaları ve 1998 krizi sonrasında bu anlayışın öne çıkması bu makalede çok güzel anlatılıyordu. Bunlar bizi rahatlatan gelişmeler oldu. 1991 sonrasında ABD-AB ikilemi ortaya çıktığında çaresiz gibi gözükken Türkiye açısından Rusya'da 1998 ve sonrasındaki gelişmelerin ve Rusya'nın nükleer gücüne ve eğitimli insan gücüne dayanarak yeniden bir süper güç olma gi-

rişimlerinin bölgede dengeler açısından Türkiye lehine sonuçlar yaratabileceği kanısındayım.

Avrupa Birliği bu ilişkiler ağında Orta Doğu, Kafkaslar ve Orta Asya'da güç sahibi olmaya çalışıyor. Bu çerçevede bölücülüğu ve Ermeni soykırımını iddialarını destekliyor.

Avrupa Birliği'nin üçüncü stratejisi de Balkanlar'a ilişkin. Burada etkili olma çabaları ise bizi yakından ilgilendiriyor.

Bu bağlamda da Türkiye'nin dış politikada ağırlıkla sorunlarının AB kaynaklı olduğunu düşünüyorum. Tabii bu dış sorunlar iç sorunlarla da bağlantılı. AB'nin bölgemize yönelik stratejilerinden çok etkileneceğimiz bir noktaya doğru sürüklendiğimizi zannediyorum. Son üç konuya değinip bitireyim.

AB'nin Akdeniz politikası, bizim Kıbrıs ve Egemizi etkiliyor.

AB'nin Balkanlar politikası, bizde Heybeliada Ruhban Okulu ve Patrikhane sorunlarını gündeme getiriyor.

AB'nin Güney Kafkasya politikası, bizde Ermeni soykırım sorununu büyütecek ve hatta abartacak.

AB'nin genel olarak bölücülüğu desteklemesi de var. Bu da, bir ölçüde Avrupa Birliği içinde Almanların etnik kimliği öne çıkartan politikalarının yansımaları olarak, Türkiye'de bölücü eğilimleri güçlendirecek gibi geliyor. Sanki önümüzdeki dönemde, Türkiye'nin AB ile ilişkileri hızla kötüleşecek; buna karşılık, Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkiler gerilmeden Rusya ve komşularımızla ilişkiler gelişecek gibi geliyor.

Yard. Doç. Dr. İlhan UZGEL- Şimdi Türkiye bağlamına geleceğiz.

Tabii burada şunu ortaya koymak gerekiyor: Amerika ve Avrupa Birliği'nin politikaları ne ölçüde birbiriyle çakışıyor ve ne ölçüde çakışmayacak? Çakıştığı yerler var. Meselâ Miloseviç'in devrilmesi konusunda örtüştü.

Yalnız şunu söylemek lâzım: Amerika, uluslararası kapitalist sistemi bir bütün olarak görüyor. Ve globalleşmeden anladığı şu: Globalleşme Amerika'nın kendisidir diyor ve kendisini de bu bütün uluslararası kapitalist sistemin siyasî örgütlenmesi olarak kabul ediyor. Tıpkı ulusal düzeyde ulusal bir ekonominin nasıl bir siyasî örgütlenmesi, adına devlet dediğimiz bir yapılanması varsa, Amerika da kendisine global düzeyde böyle bir rol biçiyor.

Ve bu rolü yerine getirirken de kendisinin bundan diğerlerine göre daha fazla fayda sağlaması gerektiğini ileri sürüyor ve bunu da kabul ettiriyor. Hegemon bir gücün olmadığı bir ortamda kaos olacağını teorik olarak kabul ettiriyor ve diğer güç merkezlerine bu hizmeti sunarak karşılığında ne-redeyse vergi gibi daha fazla kazanç talep ediyor.

Global düzeyde, fakındaysanız, dünyadaki hemen her sorunda Amerika bir şekilde müdahildir, parmağı vardır, bazen olumlu, bazen olumsuz. Var olan sorunları çözmeye çalışıyor, bazen sorun yaratıyor, Balkanlar'da olduğu gibi, bazen Kafkasya'da olduğu gibi. Yani, Yugoslavya'yı bombalıyor, imarını Avrupa Birliğine bırakıyor. Bu tür uygulamaları var.

Şimdi Türkiye'nin Amerika ve Avrupa Birliği eksenindeki ilişkilerine baktığımızda, bir defa şunu görüyoruz: Bölgesel olarak Türkiye'nin sorunlu olduğu aşağı yukarı bütün bölgelerde Amerika'yla iş birliğinin devam ettiğini saptamak gerekiyor. Buna stratejik işbirliği, hatta gelişmiş ortaklık adını verdi Türkiye'yle Amerika. İki taraf beş alan belirlediler; bunların içinde Balkanlar, Orta Asya, Kafkasya, Doğu Akdeniz, Kıbrıs ve enerji alanında ticarî işbirliği gibi konular var.

Şimdi bu çerçevede içinde, Türkiye kendi çevresindeki sorunlar ve yeni ortaya çıkan alanlarda Amerika'yla işbirliği yaparken, Avrupa Birliğini bir bakıma karşısına almış oldu ve sorunun odaklandığı yerlerden bir tanesi de aslında bu.

Şimdi Balkanlar'a baktığımızda, tam bir çıkar uyuşması var; yani 90'lar boyunca Türkiye'yle Amerika aşağı yukarı Balkanlar'da paralel politikalar izlediler ve Türkiye de bundan çok yararlandı. Eğer Balkanlar'da bu kadar etkili olabilirdi Türkiye özellikle 1992-95/96 döneminde, bunda Amerika'yla ortak hareket etmesinin büyük payı var. Örneklerine girmek mümkün: Bosna'da Boşnakları tutması, Kosova'da Arnavutlara paralel politikalar izlemesi, eğitim donat programını uygulaması, vs.

Günümüzde bu azalıyor artık, yani Amerika stratejik olarak Balkanlar'dan giderek uzaklaşıyor, uluslararası politikanın stratejik merkezi Balkanlar'dan uzaklaşıyor. Dediğim gibi, 90'larda iki kere vurdu bölgeyi ve şimdi imarını Avrupa Birliğine bırakıyor, burası senin arka bahçen, buranın güvenliğini, ekonomisini sen kalkındır gibi bir yaklaşımı var. Buradaki mekanizmalardan tamamen çıkmadan yapıyor bunu hiçbir şekilde.

Orta Doğu'ya baktığımızda: Yine belli noktalarda Amerika'yla Avrupa

Birliğin politikalarının çeliştiğini görüyoruz. Meselâ, destekleri ülke grupları birbirinden farklı. Amerika; Türkiye, İsrail, Suudi Arabistan, Mısır, Körfez ülkeleri gibi hem stratejik olarak çok önemli, hem de doğal kaynaklara sahip ülkeler üzerinden politikalar yürütürken, Avrupa Birliği ister istemez Filistinliler, İran ve Irak üzerinden politika üretmeye çalışıyor. Burada da bir ayırım olduğunu görüyoruz.

Faktörlere baktığımızda, dikkat edilirse, siz de az önce değindiniz, Amerika ılımlı İslâm üzerinden politika yürütüyor. İslâm, toplumsal ve siyasal bir faktör olarak tabii ki emperyalizmin çok eskiden beri kullandığı araçlardan biri. Başka türlü de kullanılabilir, yani ulusal kurtuluş mücadelelerinin ideolojik yapısını da oluşturabilir; İslam bu işlevi de görmüştür. Ama, emperyalizm de sonuçta İslâm ile ilgilenmiştir bir din olarak, Katoliklikle ilgilenmiştir; siz de daha önce bahsetmişsiniz.

Bu bağlamda, Amerika ılımlı İslâmı gayet akıllıca kullanırken, Avrupa Birliği Kaplancılar örneğinde görüldüğü gibi ister istemez radikal İslâm ile oynamak zorunda kaldı, oradan bir sonuç elde edemedi, çıkmaz bir yoldu o. İlimli İslâmı kullanmadı Avrupa Birliği. ABD ılımlı İslâmı öyle kullandı ki, 80'lerden bu yana, hatta daha öncesinden beri de devam ediyor ve bu dünyanın en değerli stratejik rezervlerinin üzerinde oturmasını sağlıyor. Amerika hegemon ülke olmasının sağladığı olanakları yalnızca Sovyetler'e karşı, Çin'e karşı değil, zaman zaman kendi müttefiklerine karşı da kullanıyor. Örneğin, 1973 petrol krizinin altında Amerikan şirketlerinin ve Amerikan diplomasisinin yattığını biliyoruz. Yani, bu kaynağı kullanarak, bu kaynaklar üzerinde oturarak Amerika, gerektiğinde Japonya ve Avrupa sermayesini dizginlemek, frenlemek için elinde çok güçlü bir aracı tutuyor. Türkiye bu noktada da gerçekten kritik bir yere sahip, bütün bu Orta Doğu'daki şemanın, düzenin Amerika açısından devam etmesi için.

Kürt sorununa baktığımızda, orada da küçük bir ayırım söz konusu.

Her ne kadar Amerika zaman zaman PKK'ya meyletti gibi gözükse de, sizin de söylediğiniz gibi, 1993-94 ayırımından itibaren, meselâ Kobra helikopterlerinin Türkiye'ye verildiğini, -ki çok etkili- oradan başlayan süreçte Abdullah Öcalan'ın yakalanmasında lojistik ve istihbarat desteği sağlanmasına kadar, ağırlığı Kuzey Irak'a vermek koşuluyla Öcalan'ın Türkiye'nin eline geçmesinde çok belirleyici bir rol oynadığını biliyoruz.

Bunda şunun da etkisi var: Dünyanın her yerinde ve her döneminde herhangi bir siyasî oluşum başarı şansını kaybetmeye başladığında arkasındaki

siyasî dış destek azılır. Dolayısıyla başarılı olmayacak bir harekete oynamaktansa Amerika, Türkiye gibi güçlü bir müttefikini son anda memnun etmek için böyle bir jest yapmayı tercih etmiş gibi görünüyor.

Avrupa Birliği'nin Akdeniz üzerinde yeniden bir hâkimiyet kurmaya çalıştığından bahsettiniz; doğrudur. Kıbrıs bu noktada çok kritik bir yerde duruyor. Eğer Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı gerçekleşirse, denize akacağı yer İskenderun limanı ve Kıbrıs'a çok yakın, Orta Doğu coğrafyasının tam ağzında duruyor.

Bir; bu stratejik önem nedeniyle Avrupa Birliği gerçekten Kıbrıs'ı bir şekilde kendisine tam olarak bağlamak istiyor.

İkincisi; Avrupa Birliği için en sık söylenen şeylerden biri şuydu: "İktisadî bir dev, siyasî bir cüce." Avrupa Birliği bir yerde bir uluslararası sorunda başarı göstermek zorunda. ABD bu noktada Balkanlar'ı kullanarak Avrupa Birliğini hezimete uğrattı diyebiliriz. Şimdi AB yeni oluşturmaya başladı güvenlik mekanizmasını, küçük çaplı sayılabilecek Makedonya'da denemeye çalışıyor. İşte AB'nin o alanlardan bir tanesi olarak, daha kolay Türkiye'nin üzerine gidebileceği bir nokta Kıbrıs'tır. Bu yüzden de elinden gelen bütün ağırlığı Kıbrıs üzerine vermiş durumda ve bunun için elinde bulundurduğu siyasi ya da askeri değil, çok basit olarak kendi zenginliğini sunarak cezbedici olmaya çalışıyor. Bunun da tabii ki Türkiye'yi zor durumda bırakan bir özelliği var.

Amerika ise sanki bunun üzerinde çok fazla durmuyormuş gibi görünüyor.

Bunun nedenlerden bir tanesi kanımca Kıbrıs'ta iki tane kritik İngiliz üsünün olması. Bu, Amerika'ya çok büyük bir hareket alanı sağlıyor. Tarihsel olarak buraları kullandı zaten. Ve sonuçta bu üslerin; ki egemenlik hakkı vardır, yani Türkiye'deki üsler gibi değildir. İngiltere'nin doğrudan o topraklar üzerinde egemenlik hakkı vardır Anayasaya göre, kuruluş anlaşmasına göre. Dolayısıyla, Amerika istediği zaman -zaten dünyayı stratejik olarak İngiltere'yle birlikte yönetiyor- bunları kullanabileceğini biliyor. Bu yüzden de, Avrupa Birliğinin Kıbrıs üzerine bu yoğunlaşmasına çok fazla ses çıkarmıyor.

Daha önce Mustafa arkadaşımız da belirtti, Rusya'yla ilişkisini kurarken ona meselâ bir hareket alanı veriyor, bu zorunludur. Yani, Amerika'nın dünya hegemonyasını kurarken ileri sürdüğü yaklaşım şuydu: "Ben, yumuşak hegemon olacağım." Yani, yalnızca şiddete dayalı bir hegemonya değil, iknaya dayalı bir hegemonya olacak ve müttefiklerini zaman zaman memnun etmek zorunda Amerika.

Örneğin ABD'nin yaptığı hiçbir müdahale tek başına değildir. Körfez Savaşından başlayarak, hatta küçük Karayib adası Granada'ya bile müdahale ederken, Amerika yanına bölge ülkelerinden asker aldı. Bunu günlük dile çevirecek olursak, yanına suç ortağı alma politikasıdır. Avrupa Birliğini yanınıza alırsanız, Avrupa ülkelerini yanınıza alırsanız, bu bir Amerikan politikası olarak görülmez, onlar da buna itiraz etmezler. Yani, Körfeze beraber müdahale etmiştir, Balkanlar'a beraber müdahale etmiştir, Afganistan'a beraber müdahale etmiştir.

Yani, gerektiğinde Rusya'ya da bir yer ayrılır. Diyelim, Balkanlar'daki çatışmalarda Temas Grubuna alınır ama belirleyici olmasına izin verilmez. Avrupa Birliği ilişkisi de öyle. Yani, Körfez Savaşında Fransız askerleri katılır, İngiliz askerleri katılır, (Almanya katılmadı). Ama, kararları veren hep Amerika'dır. Dolayısıyla, bu sisteme egemen olan hâlâ Amerika, dolayısıyla bana sorarsanız en kritik nokta, Türkiye'nin bu kadar Avrupa'dan endişe ettiği bir ortamda Amerika nasıl bir tavır alacak. Bu konuda şimdiye kadarki tavrı çok belliydi. Resmî politikası "Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini destekliyoruz" şeklinde. Nedenleri çok belliydi. Ben Amerikalı yetkililere yakın bir akademisyene sorduğumda verdiği cevap şuydu: Çok ucuz bir politika, yani hiçbir maliyeti yok, "cost free" demişti. Tabii bir diğer seçenek de en azından uzun bir süre üye olamayacağını bildiği için rahatça bu diplomatik desteği veriyor olması. Böylece son derece rasyonel ve diplomatik bir kozu da elinde tutuyor, yani bunun karşılığında Türkiye'den başka bir şey alabiliyordu. Başka nedenleri de var, Türkiye radikal İslâma kayabilir, yönü çevrilebilir vesaire. ABD bu yüzden Türkiye'nin Batıya yönelik olmasını tercih etti. Tıpkı Rusya'nın da Çin'le işbirliği yapmasındansa Avrupa'ya dönük olmasını tercih etmesi gibi. Yalnız Bush'la birlikte bu politikası değişme sinyalleri vermeye başladı.

En önemli sorun, Türkiye'nin hakikaten Avrupa Birliği tarafından sıkıştırılması sürecinin nasıl seyredeceği, daha doğrudan belirtmek gerekirse, Türkiye'nin bölünme tehlikesi yaşayıp yaşamadığı; bunu bir sonraki turda, iç politikaya yönelik yansımalarıyla birlikte ele almakta herhâlde yarar var.

Doç. Dr. Mustafa TÜRKES- Dilerseniz, öncelikle Orta Doğu'dan başlayıp daha sonra diğer bölgelerle ilgili görüşlerimi paylaşmak istiyorum. Şimdi Orta Doğu'ya baktığımız zaman, daha kısa dönem için bakalım; 1990-1991 Körfez Savaşı bir dönüm noktası. Son gelişmelerin ne olacağı belirsiz gibi gözükse de yeni bir döneme girildiği açıktır.

Şimdi Körfez Savaşındaki tanımlamalara baktığımız zaman şöyle bir

tablo ortaya çıkıyor: Irak'a yönelik 1991'de yapılan askerî müdahalede, temel iki tane argüman üretildi.

Bir tanesi, işte sınırları uluslararası örgütler tarafından tanınmış bir devletin bir başka devlet tarafından işgal edilmesi, uluslararası hukuka aykırıdır ve genel normlara da aykırıdır, dolayısıyla biz bunu tersine çevireceğiz. Amerika Birleşik Devletleri böyle bir vurgu yapmıştı.

İkincisi herkesin bildiği ve herkesin çok net olarak koyduğu petrol faktörü.

Bu iki faktörü birleştirerek bir müdahale biçimi geliştirdi 1990-1991'de. 1990-1991'de Türkiyede şöyle bir tartışma yapıldı: Özal ve çevresinin daha çok savunduğu bir görüştü, böyle bir ortamda ne yapılması gerekir? Amerika Birleşik Devletleri bir süper güç, bunun alt gücü olarak, yani alt süper güç tanımlaması yapalım ve Türkiye'ye böyle bir rol biçelim; böyle bir tanımlama yapıldı, ki bunu Özal'ın yakın çevresi çok net olarak ifade etti. Ancak, bunun Türkçe ifadesi, çok net ifadesi, aslında alt emperyalist güç olalım; böyle bir tartışma üretmeye çalıştılar. Bu tutmadı, yürümedi. Yürümeyeceği de çok netti aslında, çünkü sınırların değiştirilmesi konusunda ABD henüz bugünkü kadar istekli ve bugünkü kadar eğilimli değildi. Bunu yanlış okudular, dolayısıyla Türkiye'deki tartışmada yanlışlığı hemen kısa sürede anlaşıldı ve bir sürü sorun getirdi ortaya.

Şimdi 2000'li yıllara baktığımız zaman Orta Doğu'da şöyle bir yapı değişikliği söz konusu. ABD'nin önünde şöyle bir soru var, Orta Doğu'yu eskisi gibi yönetemiyor, eskisi gibi yönetememesi için bir sürü neden var ortada. Peki, bu durumda ne yapılmalı diye bir soru yöneltiyorlar. Bu soruya ABD'lilerin verdikleri cevap şu açıkçası: Orta Doğu'yu yeniden şekillendireceğiz. Şimdi bunun iki tür ifadesi olabilir. Bir tanesi, sınır anlamında kimi değişiklikler yapılması öngörülüyor olabilir; ikincisi ise, daha çok rejimlere yönelik değişiklikleri, yeniden şekillendirme biçimini öngörüyor olabilirler; ki benim tahminim, ikincisi daha çok ağırlıklı, birincisini ise gerektiği zaman uygulamaya koyma ihtimali olan bir şey. Bunu şöyle açayım dilerse- niz: Örneğin, Suudi Arabistan'ı artık ABD eskisi gibi yönetemiyor, niye yönetemiyor? ABD Askerî üslerini Suudi Arabistan'dan Katar'a taşımaya başladı, çünkü artık tehdit altında hissediyor. Niye tehdit olarak algılıyor? Yönetimde, yani Suudi Arabistan'daki yönetimde bulunanlarla taban arasında ciddi bir sorun ortaya çıkmaya başlamış durumda ve tepkisel nitelikte ortaya çıkan siyasal İslâm sözkonusudur.

2000'li yıllarda Orta Doğu'daki devletlere baktığımızda neyi görüyoruz?

Monarşilerin hâkim olduğu bir yapı, onun dış çevresinde iktidarı isteyen, siyasal söylemlerinde bunu talep eden ve yönetimle ilişkilerinde ciddî gerginliklerin bulunduğu ara bir elit sınıf ortaya çıkmıştır. Bu elit sınıfı, bizim jenerasyon olan ve artık yavaş yavaş ciddî düzeyde eğitim almış ve siyasal taleplerini argüman olarak ortaya koyma yeteneğine de sahip fakat iktidarın içinde yer almayan insanlar oluşturmaktadır. ABD bu elit sınıfını hem fırsat hem de tehdit olarak görmektedir. Eğitim görmüş bu elit sınıf gerektiğinde Monarşilere karşı alternatif oluşumlara zemin oluşturabilir, bu açıdan bir fırsat, fakat aynı zamanda, bu elit sınıf siyasal anlamda islamcı ve ABD karşıtı söylemleri üretebildiği ölçüde de ABD'nin çıkarlarına tehdit oluşturmaktadır.

Şimdi ABD, böyle bir ortamda bölgeye yönelik politikasında yeni bir değişiklik üretmek durumunda hissediyor ve bunu da şöyle dile getiriyor: "Orta Doğu'yu yeniden şekillendireceğiz"; bunu çok net ifade ediyorlar. Pe-ki, nasıl şekillendirecek? Bunu önümüzdeki yıllarda göreceğiz sanıyorum.

Ancak, biraz önce söylediğim gibi iki öngörüsü var. Bir tanesi sınır değişikliği anlamında ki, bu kısa dönemde ya da bütün Orta Doğu'nun her bir tarafında haritanın yeniden çizileceği anlamına da gelmiyor açıkçası. Ancak, ağırlıklı olarak ikinci öngörüsü, rejimleri değiştirmeye yönelik, ki bunu da işte böyle temsili demokrasi vesaire tartışmalarını da gündeme getirerek yeni bir modernleşme hamlesi çerçevesinde gündeme getirmesi kuvvetle muhtemeldir diye düşünüyorum.

Irak da tam bunun içerisine oturuyor açıkçası. Yani Saddam'ın iktidar Irak da tam da olması, Amerika Birleşik Devletleri'nin bu tür argümanları yeniden üretebilmesi için de önemli bir fırsat yaratıyor. Saddam'ın devre dışı bırakılması bir sürü metotla gerçekleştirilebilir, ama özünde ABD "ben burayı demokratikleştireceğim" tartışmasını ön plâna çıkarmaya çalışmaktadır.

Saddam'ın devre dışı kaldığı durumda ortaya çıkacak tablo ne? Yani, demokratikleşme kendiliğinden oluşan birşey değildir. Özellikle sınıfsal tabanı yoksa demokratikleşmenin gerçekleşmediğini birçok örnekte tesbit etmek mümkündür. Ancak, modernleşme teorisi "ben bunu böyle yapacağım" diyor, yani tepeden inme getireceğim, kurumlarını oluşturacağım, gerektiğinde -ki, Kosova örneği çok nefis bir örnektir bu bağlamda- getirir bütün UNMIK gibi bir kurumunu kurarım, seçimleri de yaptırırım, işte hükûmeti de kurdururum, koalisyon oluştururum, gerekirse herkese her türlü desteği veririm ya da çekerim, vs.

Şimdi Irak'ta böyle bir modeli deneyebilirler, ancak çalışır mı; çok ciddi sorun var orada.

İkinci bir nokta; Irak, Yugoslavya, Kosova, ya da Sırbistan değil, Irak'ın çok daha ciddi düzeyde kurumsallaşmış bir devlet mekanizması ve çok ciddi kontrol mekanizması mevcuttur. Ve son 10 yıldaki "anti Amerikan" söylemi yerleşmiş ve yerleşmesi için o kadar zemin var ki, dolayısıyla ABD'nin bu modernleşme söylemi çerçevesinde yapmaya çalıştığı şeyi uygulaması hiç kolay gözüküyor.

Peki, ne tür sorunlar ortaya çıkacak?

Ya ABD doğrudan kendisi yerleşip Irak'ı yeniden sistemin içine çekmeye ve güya demokratikleşmeye zorlayacak. Açıkçası bu da askerî anlamda doğrudan işgali gerektiren bir şey. Bu durumda ortaya çıkacak tablo nedir? Kestirmek zor.

3 ana bölge söz konusu Irak'ta; güneydeki Marş Arapları, ortada daha böyle Iraklı diye tanımlanabilecek, kuzeyde ise Kürt topluluklarının bulunduğu bölgeler. Şimdi bunlara dayalı, yani güney ve kuzeydeki topluluklara dayalı bir modernleşme modeli mi uygulayacak ABD, eğer böyle bir şey yapacak olursa etkisi ne olacak; bunları kestirmek kolay değil açıkçası.

Şu anlamda kestirmek kolay değil: Buradaki aktörlerin çok sıkça taraf değiştirebildiği ve çok sıkça farklı eğilimlere girebildiği de tarihsel süreçte çok açık.

Şöyle bir örnek vereyim: Talabani'nin İran'la ilişkisi iyiye Barzani'nin Irak'la ilişkisi iyi olabiliyor, Barzani'nin Türkiye'yle ilişki iyiye Talabani gidip Suriye'yle ilişki kurabiliyor, vs. Bu tür mekanizmaları kurabilen bir esnekliğe de sahip buradakiler.

Dolayısıyla, yani ABD'nin öngörüp de bunu yapacağım dediği, ancak yapamadığı, bir anlamda başarısız olduğu örnekler de mevcut. Bugüne kadar ABD'nin yapacağım dediği fakat başarısız olduğu örneklerde az değildir. ABD'li stratejistler harita üzerinden çalışırlar, sosyolojik anlamda da birçok konuda aslında başarısız olunduğunun örneklerini de görmek mümkün.

Şimdi bütün bunlar bize Orta Doğu'ya yönelik ABD'nin politikasında bir miktar değişikliğin olduğunu ve bunun yakın bir dönemde hayata geçirilmesi doğrultusunda kimi gelişmeleri gözleyebileceğimizi gösteriyor.

Bunun Türkiye'ye etkisi ne olacak, iç politikadaki yansımaları ne olacak; bir sonraki turda sanıyorum bu noktaya geleceğiz.

Dolayısıyla, Orta Doğu kısmı açıkçası 91'deki Körfez Savaşından bugüne kadar gelen süreçte biraz önce tanımlamaya çalıştığım bir değişikliği yaşamıştır.

Gelelim Avrupa Birliği kısmına.

Şimdi Avrupa Birliği'yle ilgili Barselona sürecinden söz ettiniz. Avrupa Birliği'nin genişlemeyle ilgili tartışmalarına baktığımız zaman ya da bölge dışındaki ilişkilerini nasıl kuracağına baktığımız zaman; Doğu Avrupa'daki süreçte onu entegre etmeyi öngörüyor. Hâlbuki, Barselona sürecinde böyle bir öngörü yok, böyle bir talep de yok, yani ne Tunus'ta, ne Cezayir'de, ne İsrail'de, ne Mısır'da, böyle bir talep yok. Oradaki talep ne? Biz stratejik ortaklığı gerektiğinde kurarız. Barselona süreci de aslında bunun alt yapısını oluşturuyor.

Türkiye'nin bu Medya Programına konulması -bir okuma biçimi, açıkçası ben onu öyle okuyorum- Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi de bu tür stratejik ortaklık bağlamında değerlendirmeye çalıştığını ifade ediyordu. Ancak, bu süreç bugün aynı şekilde mi değerlendiriliyor? Helsinki'de bunu yeniden gözden geçirmek durumunda kaldılar açıkçası. Yani, Helsinki öncesinde Türkiye Akdeniz çerçevesinde değerlendirilirken, Helsinki kararlarında Türkiye'nin, Akdeniz'le Doğu Avrupa arasında bir noktada olduğu gibi bir tanımlama, böyle bir analiz biçimi ortaya çıktı.

Şimdi Türkiye burada kendi yerini daha önce Akdeniz'de koymaya çalışıyordu, -bunun bir hata olduğunu açıkçası görmüş olması lâzım -ve bütün taleplerini de Doğu Avrupa'daki yapıya endeksleme gayretine girdi. Zaten oraya girdiği noktadan itibaren de Avrupa Birliğiyle ilişkilerde kimi gerginlikler başladı. Bu önemli bir saptamadır diye düşünüyorum.

Şimdi Avrupa Birliği-ABD ilişkileri, bunlar birbirini böyle dışlayan süreçler değil. Yani, İlhan biraz önce Doğu Akdeniz kısmındaki Avrupa Birliği'nin ileriye yönelik ne tür öngörülerde bulunmaya çalıştığının altını çizdi açıkçası ve ona katılıyorum.

Kıbrıs önemli bir noktada, ada olarak önemli bir noktada ve Doğu Akdeniz de eğer Kıbrıs bütünüyle entegre edilecek olursa, Avrupa Birliği'nin henüz net olmayan ileriye yönelik uluslararası aktör tanımlaması ve rol oynama biçiminde önemli bir noktaya gelecek.

Yine İlhan'ın belirttiği enerji meselesi konusunda da önemli bir noktada; ki, Denктаş bunu çok sık vurgulamaktadır. Hatta, bölgede petrol olduğunu vesaire, bu noktada vurgular. Ancak, stratejik olarak çok daha önemli bir noktada olduğu herkesin hemfikir olduğu bir şey.

Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinde, açıkçası ABD açısından Türkiye'nin Avrupa Birliği içerisinde olmasının hiçbir sakıncası yok ve dolayısıyla bunu baştan itibaren destekleme eğiliminde.

Ancak, Orta Doğu'ya Avrupa Birliği'nin net olarak girmesi konusu, Avrupa Birliği'yle ABD arasında farklı politikaların izlenmesini gerektiren bir noktaya getiriyor. Dolayısıyla, zaten böyle bir tartışmayı da Avrupa Birliği şu ana kadar getirmiş değil. Yani, Avrupa Birliği, "ben uluslararası aktör olarak gidip Orta Doğu'da bir rol oynayacağım..." Kimi zaman denemeler var. Bakın, nerede var denemeler? Örneğin, son Filistin olayında ne yaptı? Avrupa Birliği kendi temsilcisini göndermeye çalıştı, İsraililer tersledi. Yani, aslında böyle çok önemli bir aktör olarak o boyutta olmadığı da ortada.

Türkiye kendisine orada bir alan yaratabilir mi? Bunun çalışmalarını da yapıyorlar tahmin ediyorum. Orada önemli bir nokta var, yani Türkiye kendisini yeniden nasıl tanımlayabilir?

ABD-Avrupa ilişkisine Türkiye açısından baktığımız zaman da şöyle bir nokta var: Bunlar birbirine çok zıt ve birbirinin alternatifi niteliğinde olmayan aktör niteliğinde ise, Türkiye her ikisiyle de ilişkisini belli bir zemin üzerinde oluşturmak durumunda. Aksi hâlde, yalnız ABD eksenli bir dış politika Türkiye'nin çıkarlarına açıkçası çok uygun değildir. Çünkü, zaten bütün soğuk savaş döneminde hep çok pro-Amerikan bir strateji izlendi, bunun bedeli çok net bir şekilde ödendi. Ve hâlen de Avrupa'daki söylemler çok daha acı, çok daha net telaffuz edilirken ABD daha suskun bir tutum takındı. Ancak, bu ABD'nin hep böyle suskun tutum içinde olacağı anlamına gelmiyor. Amerikalılar şu mesajı veriyorlar: "Avrupa Birliği'nin kriter olarak tanımladığı şeylerin hepsini biz de kriter olarak size öngörüyoruz." Böyle bir tanımlamayı Amerikalılar yapıyor. Dolayısıyla, yani Türkiye, ABD ile bu ilişkileri götürür, Avrupa Birliğine ihtiyaç yoktur demek, kendi içerisinde Türkiye'nin zemin kaybetmesine neden olur. Tam da aksine, Avrupa Birliğiyle öyle bir ilişki biçimi geliştirmesi gerekir ki, bu ilişki biçimini çok yönlü dış politikanın bir aygıtı hâline dönüştürebilsin. Bunu yapabildiği ölçüde her ikisiyle de ilişkilerinde bence çok anlamlı bir zemine oturması mümkün. Bunu başarabilecek mi, bunu zaman gösterecek açıkçası.

Gelelim Kafkasya ve Orta Asya konusuna, şimdi Orta Asya konusunda şöyle bir tespitte bulunmak lâzım: Hem ABD'nin bir söylemi var, hem Rusya'nın bir söylemi var. Rusya'nın söyleminde şöyle bir şey yok: Biz, ABD'ye karşı birlikte tavır alırız; böyle bir şey yok, böyle bir iktisadî zemin de yok bunun, bu mümkün değil. Çünkü, Rusya Federasyonu eninde sonunda enerjiyi ihraç eden bir ülkenin dışında bir şey değil şu anda ve önümüzdeki 10-15 yıl içinde de salt enerji ihracına dayalı bir konumda olacak. Buna dayalı olarak Avrasya Ekonomik Topluluğu'nu kuralım söylemini gündeme getirmeye başladılar. Bunun alt yapısının çok mevcut olduğunu düşünemiyorum açıkçası ve ABD de böyle bir süreçte zaten Türkiye ile Rusya arasında ikili böyle bir ilişki kurulmasına çok da sıcak bakacağını zannetmiyorum. Nereye kadar? ABD'nin çıkarına örtüşmediği noktalarda engel koyacaktır.

Bütün bu süreçlerin iç politikaya etkisi nedir sorusu sanıyorum bir sonraki turda, şimdilik burada kesiyorum.

Yıldırım KOÇ - Benim değerlendirmelerime göre, özellikle sizlerin katkılarınızdan da sonra, ABD-AB çelişkisinin artması bizim lehimize. Ayrıca Rusya'nın güçlenmesi de bizim lehimize.

Şimdi önümüzdeki dönemde, benim görebildiğim kadarıyla, Avrupa Birliği ile anlaşmazlık noktalarımız öne çıkacak. Avrupa Birliği ile anlaşmazlık noktalarımız öne çıkarken, Amerika ile ciddi bir çatışmaya, Irak dışında, girmeyeceğiz ve Rusya ile ilişkiler gelişebilecek gibi geliyor.

AB ile çatışmalar hangi alanlarda?

Birincisi; AB, ciddi bir ekonomik güç, ama siyasî olarak bir türlü ortak tavır koyamıyorlar, zorlanıyorlar. Askerî olarak da Nice Zirvesinde aldıkları bir 60 bin kişilik ordu kurma kararları var. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının altyapısı için yaklaşık 200 bin kişiye ihtiyaçları var, ama Avrupa bütçesi buna yetmiyor. Bu nedenle NATO olanaklarından yararlanmak istiyorlar.

AB, bir kere dünya çapında oynamaya kalktığında, askerî gücünü kurma çabası içine girdiğinde benimle çatışıyor. Nerede çatışıyor? Türkiye, AB'nin, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasına altyapı ve lojistik destek sağlayacak NATO olanaklarından yararlanmasını veto etti; bu konuda AB ile anlaşmazlık oldu. Avrupa Birliği'nin bu tavrına karşı Türkiye, Amerika ve İngiltere bir ön anlaşma yaptı ve 10 Nisan 2002 tarihinde Avrupa

Parlamentosu bu anlaşmayı reddetti. Yani, dünya çapında oynamak isteyen ve bu nedenle güçlü bir askerî yapı oluşturmak isteyen AB'nin Bosna ve Kosova'daki başarısızlıklarının ardından karşısındaki en önemli engel, Türkiye; bu konuda bir gerginlik yaşayacağız, Türkiye NATO desteğindeki itirazını geri çekmediği sürece.

Doç. Dr. Mustafa TÜRKES- Avrupa Birliği böyle bir kararı reddetti diyorsunuz ama, Parlamenta böyle bir süreç gelmedi.

Yıldırım KOÇ- Geldi, 10 Nisan 2002 tarihli karar...

Doç. Dr. Mustafa TÜRKES- Soru biçiminde geldi. Parlamento döndü Komisyona dedi ki, "siz hangi yetkiye dayanarak böyle bir anlaşma imzaldınız, bunun açıklamasını istiyorum" dedi.

Yıldırım KOÇ- "Avrupa Birliği organlarının yetkilerine müdahaledir böyle bir süreç" dedi.

Doç. Dr. Mustafa TÜRKES- Evet, ama bir oylama ve bunun üzerinde bir reddetme biçimi söz konusu değildir.

Yıldırım KOÇ- Var, oylama var; çarşamba günü görüşüldü, perşembe günü, ayın 10'unda, 10 Nisan günü Avrupa Parlamentosu karar aldı, "Avrupa Birliği organlarının yetkilerine müdahaledir ve bu konu NATO ile Avrupa Birliği arasındaki genel görüşme çerçevesinde ele alınmalıdır," diyerek.

Doç. Dr. Mustafa TÜRKES- Bu, anlaşma metninin ortaya koyulup onun üzerine yapılan bir oylama ve bir reddediliş değildir.

Yıldırım KOÇ - Ama böyle bir karar var...

Doç. Dr. Mustafa TÜRKES- Usul yönünden ve Yunanistan'ın bastırması üzerine konu gündeme geldi ve henüz soru niteliğinde, yani Komisyon Avrupa Parlamentosu'na henüz görüş iletmedi bu konuda. Soru olarak soruldu ve soru karara dönüşmüş değildir.

Yıldırım KOÇ - Bir karar var, 10 Nisan 2002 tarihinde Avrupa Birliği-NATO ilişkileri kararı var.

Şimdi bir kere burada bir kapışmaya doğru gidiyoruz. Yani, Avrupa Birliği'nin askerî anlamda dünya çapında oynayabilecek bir güç oluşturma çabasında önündeki engel, ulusal savunma çıkarları nedeniyle Türkiye'dir.

İkincisi, Avrupa'ya gittiğinizde ve orada Türk toplumu içindikilerle ko-

nuştüğünüzde, özellikle Almanlarla görüştüğünüzde, Almanların Türkler arasında belirli ayrılıkları ve özellikle radikal ayrılıkları körüklemeyi bir devlet politikası olarak izlediğini gözlemliyorsunuz. Bu da, Türkiye'ye yönelik radikal hareketlerin merkezi olarak Almanya'yı öne çıkartıyor; burada bir anlaşmazlık söz konusu.

Kıbrıs konusunda büyük anlaşmazlık var. Avrupa Birliği'nin 2002 sonuna kadar Kıbrıs'la tam üyelik görüşmelerini tamamlama sürecine paralel olarak Türkiye de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile bütünleşme sürecini tamamlayacak. Bu konuda devlet politikası çok kararlı bir biçimde uygulanıyor gördüğümüz kadarıyla ve nitekim Millî Güvenlik Kurulu'nun son bildirisinin, Kuzey Kıbrıs'ın karasularını 12 mile çıkartma konusunda bir adım atmasının ardından Denктаş'a tekrar açık destek vermesi; Avrupa Birliği konusunda biraz yumuşarken, anadilde eğitim ve idam konularında daha yumuşak bir tavır alırken, Kıbrıs konusunda katı tavır alması, burada bir anlaşmazlığı gündeme getiriyor.

Onun ötesinde, daha önce sözünü ettiğim Balkan Paketi ve diğer konularda da giderek yoğunlaşan bir gerginlik yaşacağız.

Bu nereye gidecek? Bu kanımca, Türkiye'nin iç ve dış politikalarında bir dönüm noktasına yol açacak. Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den 1945 ve 1946'daki taleplerine tepki olarak 1950'li, 1960'lı, 1970'li yıllarda siyasî ve askerî kadroların kafa altyapısını oluşturan antikomünizm yerine, tehdit algılamasında Batı'dan gelecek tehditleri öne çıkaracak; Türkiye de bu kez farklı bir ulusalcılık, yani bir dönem MHP ile özdeşleşen bir milliyetçilik değil de, bu kez anti-emperyalist kimliği öne çıkmış bir ulusalcılığı yükseltecek gibi geliyor.

1950'li, 1960'lı yılların Soğuk Savaş koşullarında tehdit Sovyetler Birliği'nden gelince Türkiye'nin bütünlüğünü savunanlar anti-komünist oldular ve ılımlı İslâmla ittifak temelinde politika ürettiler veya ırkçı unsurlarla Sovyetler'e karşı bir alternatif güç yaratma çabası içinde oldular. Ancak günümüzde tehdidi Batıdan algılama eğilimlerinin ben arttığını gözlüyorum. Bu da, geçmiştekinden farklı bir milliyetçilik, bir ulusçuluk geliştiriyor. Bu ulusçuluk anti-emperyalist. Bu kesimin anti-emperyalizmi özellikle Avrupa ve ABD emperyalizminin politikalarına karşı çıkış biçiminde olacak. AB ve Avrupa ise, IMF'deki etkilerini kullanarak ve kısa vadeli sermaye hareketleriyle oynayarak, Türkiye'de bir ekonomik ve ardından bir siyasi kriz yaratmaya çalışacaklar. Ancak bu oyunların oynanması ve ortaya çıkması, Türkiye'de AB ve ABD karşıtlığını daha yaygınlaştıracak gibi geliyor.

Açıkçası benim beklentim, özetle, özellikle Kıbrıs sorununun önem kazanmasıyla birlikte, devlet politikasının AB karşılığı temelinde yeniden biçimlendirileceği ve bunun iç yansımaları olacağı biçiminde. Ben izninizle ayrılacağım.

Yard. Doç. Dr. İlhan UZGEL- Kalsanız iyi olurdu ama...

Yard. Doç. Dr. Erel TELLAL- Ben biraz önce yaptığım saptama doğrultusunda Türkiye'nin Kafkaslar, Orta Asya ve Rusya Federasyonu'na yönelik politikasına değinmek istiyorum. 1990'ların başında Türkiye'nin bu bölgelere yönelik politikaları başarısızdır. Bunu nerede görüyoruz? Örneğin, Elçibey'i desteklemesinde. Kim Elçibey? Büyük Türkiye'den söz eden Elçibey. Neresi büyük Türkiye? Kuzey İran'ı, Azerbaycan'ı ve Türkiye'yi içine alan bir büyük Türkiye. Bu, başarısız bir politikadır. Nerede görüyoruz? Örneğin, lâik Türkiye Cumhuriyeti'nin Orta Asya'ya kökten dinci İslâmı ihraç eder duruma gelmesinde görüyoruz. Özbekistan, bu gerekçeyle Türkiye'ye öğrenci göndermeyi kesti. Nereden görüyoruz? Çeçenya konusunda, Rusya Federasyonu'nun toprak bütünlüğünü tehdit eden bu sorunda PKK'ya karşı Çeçenya kartını oynamasında görüyoruz. Ve şurada görüyoruz: "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk dünyası" siyasal söyleminin altını dolduracak sermayesi olmadığı için yaptığı girişimlerin, ekonomik alandaki girişimlerin başarısızlığından görüyoruz.

Ama, 90'ların ikinci yarısından itibaren Türkiye bu politikasını gözden geçirdi. Günümüzdeki duruma baktığımızda, 2001 yazında Genelkurmay Başkanının Azerbaycan'a gidip orada Türkiye'nin yardımlarıyla NATO standartlarında kurulan Harp Okulu'nun ilk mezunlarının mezuniyet törenlerine katıldığını görüyoruz. Yine 2001 yılının Ağustos ayında Azerbaycan'da Azerî alfabesinin Kiril alfabesi yerine okutulmaya başlanmasında görüyoruz.

Gürcistan'la ilişkilerine baktığımızda da benzer bir durum söz konusu. Eğer Gürcistan 10 yıldır toprak bütünlüğünü sürdürüyorsa, bu büyük bir söylem olabilir ama, bunu Türkiye'ye borçlu. Türkiye, her alanda Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü destekledi. Bu nedenle, Kafkaslar'da, özellikle Azerbaycan ve Gürcistan'la Türkiye'nin stratejik ilişkileri var ve bu bölgedeki gelişmeler Türkiyesiz olamaz.

Rusya Federasyonu'yla ilişkilere baktığımızda da, özellikle 16 Kasım 2001'de New York'ta imzalanan Avrasya İşbirliği Eylem Plânının çok önemli olduğunun altının çizilmesi gerekir. Türkiye bundan önce Rusya'ya rağmen Orta Asya'ya gitmeye çalışmıştı. Şimdi bu eylem plânıyla Rusya'yla birlikte bölgeye gitmeye çalışıyor; bu önemli bir gelişmedir.

Ardından Rusya'yla ilişkilerinin önünü açan başka bir gelişme de Ocak 2002'de yaşandı ve Genelkurmay Başkanı Kvaşnin Ankara'ya geldi, bir askerî işbirliği anlaşması imzalandı; ki bu Mayıs ayında NATO ile Rusya arasında imzalanan anlaşmadan önce yer alıyordu. Haziran ayında da Genelkurmay Başkanı Moskova'ya resmî ziyarete gidiyor.

Orta Asya'ya baktığımızda, Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgeye ilgi gösterdiğini görüyoruz. 97-98 yıllarında Amerika Birleşik Devletleri, Orta Asya ve Kafkaslar'ı yaşamsal çıkar alanı ilân etti (Bu genellikle böyle oluyor; Eisenhower da Orta Doğu'yu yaşamsal çıkar alanı ilân etmiş ve ondan sonra gerektiğinde müdahale etmişti). Daha sonra bölgeye gelirken şunu gördü: Rusya Federasyonu'na rağmen bölgede bir şey yapması çok olası değil, çünkü karşı karşıya gelecekler.

Biraz önce Mustafa değindi, Rusya Federasyonu ABD'ye rağmen bölgede bir ekonomik yapılanma kuramıyor. Bunu denedi, yapamadı; BDT çerçevesinde ortak pazar amaçlandı, bu yapılamadı. Ama, bugün öyle bir amacı yok Rusya Federasyonu'nun. Amerika Birleşik Devletleri de, günümüzde Rusya Federasyonu'na rağmen bölgeye giremeyeceğini gördü ve şimdi Türkiye bölgeye, (zaten Amerika Birleşik Devletleri'yle uyumlu bir politika izliyordu) bu sefer Rusya Federasyonu, Amerika Birleşik Devletleri ile birlikte giriyor gözüküyorlar; yani, bir işbirliği söz konusu. 90'ların başında Orta Asya'ya gidememişti, çünkü sermayesi yoktu, bugün Orta Asya'ya gidiyor, sermayesi hâlâ yok, fakat askeriyle gidiyor.

Yard. Doç. Dr. İlhan UZGEL- Şimdi bütün bu tartışmaların asıl odaklandığı nokta, tabii ki bütün bu global düzeydeki ve bölgesel düzeydeki gelişmelerin Türkiye üzerindeki etkileri, Türkiye'nin hem iç politikasını, hem dış politikasını, hem de bundan sonra nasıl bir yörüngeye doğru, nasıl bir yöne doğru gideceği üzerindeki etkileri.

Şimdi 1990'larda Türkiye'nin hem iç, hem dış politikasında yaşadığı en önemli sorun, bir bölünme tehlikesiyle karşı karşıya kalması olgusuydu. Bu, gerçekten çok ciddî bir durumdur ve bazen gündeme gelmekle birlikte, en yetkili ağızlardan "Batı Sevr'i istiyor" sözleri çıkmakla birlikte, sanki izlenen politikalar bu yönde değilmiş gibi hisler verdi bize.

Bir defa şunu ortaya koymak lâzım: Türkiye bölünmek isteniyorsa, bunu kimler niçin istiyor, bunun açıkça ortaya konması lâzım. Yoksa, herkes bu konuda bir şeyler söyleyebilir.

Yani şunu söyleyelim: Emperyalizm, Türkiye'nin bölünmesinden yararlanır mı; bir, en genel anlamda.

İkincisi; emperyalist devletler arasındaki, daha doğrusu merkezler arasındaki ayrım, bölünme, Türkiye'nin bölünmesi ve parçalanması konusunda hemfikir midir? Bu noktanın açıklığa kavuşması gerekir.

Dünyada bazı ülkeler bölündü 90'larda; uluslararası sistemin yapısına karşı çıkan ülkeler ya bölündü, ya baskı altına alındı. Bazı ülkeler kendiliğinden, rızayla bölündü Çekoslovakya örneğinde olduğu gibi. Ama bütün çok etnik yapıları ülkeler de bölünmedi. Şimdi bu noktada Türkiye'nin en fazla endişe ettiği merkez, Avrupa Birliği oldu.

Bir defa şöyle bir ayrım mutlaka yapılmak zorunda: Ben bir Türk vatandaşı olarak, gerçekten de "Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye insan hakları ve demokrasi konusunda dayatmalarda bulunması" sözünden çok büyük rahatsızlık duyuyorum. Yani, böyle bir dayatma olmaz, zaten ülkeler bunu kendiliğinden yapmalılar.

Türkiye'de şu ayrımı mutlaka yapmak zorundayız: Demokrasi ve insan hakları kavramları, Avrupa Birliği'ni bırakalım, Avrupa'yı aşan kavramlardır. Yani, insanlık tarihinin belli bir noktasında, belli bir aşamasında ulaştığı evrensel değerlerdir. Bunlar Afrika'da da ortaya çıkabilirdi, Latin Amerika'da da ortaya çıkabilirdi, sanayi devrimi burada olduğu için Avrupa kıtasında ortaya çıktı.

Dolayısıyla, insan hakları ve demokrasi kavramlarıyla Avrupa Birliği'yle ilişkiler arasında bir özdeşlik kurmak, Türkiye'de demokrasi ve insan hakları kavramlarının ve uygulamalarının geride kalmasına, ilerleyememesine neden oluyor.

Bu ayrımı mutlaka yapmak zorundayız, yani insan hakları ve demokrasi konusu Avrupa Birliği'ni ilgilendiren bir konu değildir. Nasıl Taç Mahal, Sultan Ahmet, Pizza Kulesi artık o ülkelerin aidiyetinden çıktıysa, meselâ Buda heykellerinin Taliban tarafından yıkılmasına bütün dünya karşı çıktıysa, -çünkü bunlar insanlığın ortak mirasıydı- insan hakları konusu da böyledir, yani Avrupa Birliği'ni çok aşan bir kavramdır.

Bu ayrımı yapmak zorundayız. Çünkü, günümüzde öyle bir hâl aldı ki, insan hakları Türkiye'de negatif bir anlam taşımaya başladı. Yani, en çok duyduğumuz klişelerden biri, "insan hakları şampiyonu Avrupa" oldu 1990'larda.

Dolayısıyla, Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle ilişkileri bir bütünleşme ve ekonomik ortaklık, birlik, hatta Türk modernleşme projesinin bir parçası olmaktan çıkıp, AB'nin insan haklarını kullanarak Türkiye'yi parçalamak istemesine dayalı bir güvenlik sorunu hâlini almaya başladı.

Bu nokta, Türkiye'nin demokratikleşmesini önledi ve bir şekilde bir korku cumhuriyetine doğru gitmeye başladı. Türkiye'de devlet, Kürtçe isimden korkar hâle geldi. Öyle ki İslâmcısından korkuyor, liberalinden korkuyor, solcusundan korkuyor, Millî Güvenlik Siyaset Belgesine baktığımızda ülkücüden korkuyor, Gürcistan, Bulgaristan dışında bütün komşularından korkuyor, endişe ediyor, üyesi olduğu NATO ülkelerinden korkuyor, içine girmek istediği Avrupa Birliği'nden korkuyor. Bu kadar korku içinde demokrasi ve insan haklarının gelişemeyeceği de herhâlde bellidir.

Bir noktayı daha açıklığa kavuşturmak lâzım, o da; Avrupa Birliği'nin özellikle insan hakları ve azınlıklar konusundaki dayatma denilen kriterlerinin ve baskı ve telkinlerinin bir tek Türkiye'ye ve yalnızca Türkiye'ye yöneldiği yolunda bir algılama ve yanlış algılama var.

Avrupa Birliği aynı kriterleri, Romanya'daki Macar azınlık, Bulgaristan'daki Türkler ve diğer azınlıklar ve Batı Trakya'daki Müslüman Türk azınlık için de getirdi. Meselâ Romanya'da çok ciddî sorunlar vardı ve gerçekten çok ciddî baskılar uyguladı Avrupa Birliği ve 1996'da Romanya'yla Macaristan, Macar azınlığa çok geniş haklar tanıyan, yani eğitim hakkı, kendi dillerini konuşabilme hakkı gibi bir çerçeveyi oluşturan anlaşma imzalamak zorunda kaldılar.

Dolayısıyla, meselâ Balkanlar örneğine baktığımızda, Avrupa Birliği'nin bölgeye yönelik politikasının aslında buradaki Türk azınlıklar da dahil bütün azınlıklar için son derece olumlu sonuçlar verdiğini görüyoruz; bu noktanın bilinmesi gerekiyor.

Eğer Türkiye'ye yönelik emperyalist bir oyun ve plân varsa, buna mutlaka karşı çıkmak zorundayız. Ama bu karşı çıkışı hangi noktadan yapacağız, bence bu noktada da bir bulanıklık var.

Buna birinci olarak ulus-devlet merkezli, 1920'lerin Türkiyesini model alan, milliyetçilik başka bir anlama gelebildiği için, günümüzde ulusalcı denen bir perspektifle karşı çıkış var, birinci seçenek bu ve en çok tutan seçenek bu.

İkincisi, globalleşmeye, El Kaide gibi radikal İslâmcı bir merkezden

karşı çıkmak mümkün. Üçüncüsü, çeşitli globalleşme toplantılarında gösteri yapan herhangi bir belirli, sağlam ideolojiden yoksun grupların karşı çıkışı var.

Ve bir de, kapitalizmin ulaştığı aşama olarak globalleşmeye sınıfsal boyutta karşı çıkış var; Türkiye'de eksikliği çekilen nokta sanırım bu.

Dolayısıyla, günümüzde Türkiye'de birazı eski, birazı hâlâ solcu olan bir kesimin başı çektiği, bir tarafta sosyal demokratlar, bir tarafta eski-yeni askerlerin oluşturduğu bir grup, kendisine ulusalcı diyerek Avrupa'nın ve dünyanın diğer kapitalist merkezlerinin Türkiye'yi bölmek, Türkiye üzerinde gizli hesaplar yaptığını düşünerek parçalamak istediğini savunan bir perspektife sahipler. Bunun için de gösterdikleri yol ve çözüm; 1920'lerin Türkiyesinde Mustafa Kemal'in izlediği yol.

Bu yol, bir defa sahip olduğu ideolojik temel açısından bazı noktalarda anakronistik kalıyor. Kapitalizm merkezli bir genel saldırıya yine kapitalizm merkezli bir ulusalcı karşı çıkış; buna destek olarak da, yine dünyanın başka kapitalist merkezlerinden yardım alma perspektifi sunuldu. Bu, Avrasya seçeneği olarak da Türkiye'nin karşısına getiriliyor. Bazen de, işte Rusya, Çin, İran birlikteliği olarak getiriliyor. Ben bunu, meselâ Osmanlı'nın son döneminde İttihat ve Terakki'nin İngiliz ve Fransız emperyalizminden kaçarken Alman emperyalizmine kapılanmasına benzetiyorum.

Dış politikada çok yönlülük gerekli, 1960'ların ortalarından itibaren Türkiye bunu denedi. Fakat, o dönem dünyanın ideolojik olarak ikiye bölüldüğü bir ortamdı. Şu anda bu ideolojik ayrımı göremiyoruz.

Dolayısıyla, Türkiye öyle bir durumda kaldı ki, var olan ve potansiyel olarak gelişmekte olan kapitalist merkezleri birbirine oynayarak ayakta durmaya çalışan bir ülke görüntüsü vermeye başladı.

Bu noktada ben keseyim.

Doç. Dr. Mustafa TÜRKES- Şimdi konu öyle bir ilginç noktaya geldi ki aslında, birçok şey söylenebilir ama, bu kez kısa tutmaya çalışacağım.

Yıldırım Bey'in özünde vurguladığı tema üzerinde biraz durmak istiyorum. Yıldırım Bey'in vurguladığı temayı siyasal ve kavramsal anlamda daha çok böyle ulusçu sol bir tepkinin ortaya çıkacağını ve bunun biçimlenerek etkin olacağı tartışmasını gündeme getirdi, ki yani ulusçu sol, üstelik de bu alanda kitap yazmış, kadro hareketi üzerine çalışmış birisi olarak net

olarak şunu söylemek istiyorum: Yani, böyle üçüncü yol tartışması, (ki şu sıra dünya literatüründe de çok yaygın kullanılmaya, çok tartışılmaya başlanan bir şey) üçüncü yol diye bir şey yok açıkçası. Yani, bu ulusçu sol tanımlaması, kapitalizm içerisinde ve kapitalist gelişme modellerinden bir tanesidir, yani bir stratejidir bu. Onun dışında kapitalizm ve sosyalizmin alternatifi, üçüncü bir yol gibi tartışmak, siyaset bilimi literatürüne çok oturuyor açıkçası ve sonuç itibariyle de Şevket Süreyya Aydemir ve arkadaşlarının geldiği noktanın ötesine geçilemiyor. Yani, ya sistem seni bir şekilde diskalifiye ediyor, ya sistemin içerisinde bir miktar eriyip gidiyorsun. Şimdi Türkiye'nin bugünkü yapısına baktığımızda, bir miktar böyle bir sınıfsal analiz yapma ihtiyacı varken, açıkçası; sınıfsal analiz yapmak yerine, daha çok böyle ulus bazındaki analizlerden yola çıkarak bir öngöründe bulunma eğilimine gidiliyor ki, sanıyorum 1917-1918'den 21'e kadar olan dönemdeki tartışmalara baktığımız zaman aynı şeyi orada da görmek mümkün. Bir taraftan böyle bir dünya devrimi tartışması ve buradaki işte ikili yapı, sermaye ve emek karşıtlığı, buna dayalı bir dünya kurulması tartışması, Bolşeviklerin öngördüğü bir tartışma. Karşı tarafta Wilson'un işte selfdeterminasyon tartışmasından tutun da, ulus devletlere dayalı, ama aynı zamanda parçalanmış, bölünmüş yapıyı öngörmesi. Sonuç itibariyle, Bolşevikler bir müddet sonra Wilson'un tartışmalarının içerisinde kaybolarak dünya devrimi perspektifinin de ortadan kalktığı bir sürece girdi ve gelinen nokta şu andaki durum.

Şimdi, tekrar Türkiye üzerine dönecek olursak, böyle farklı güçleri bir araya getirip bir güç birliği oluşturacak tek siyasal akımın Batı emperyalizmine ve de Avrupa emperyalizmine karşı duruştan hareket edeceği gibi bir tanımlama yaptı Yıldırım Bey.

Şimdi bu, yani olmayacak bir şey değil gibi gözüküyor, ama Batının elindeki manevralar, araçlar o kadar güçlü ki, bunun anti-Avrupacı olmasını gerekli kılacak çok sayıda mekanizma mevcut Batının elinde.

Nitekim, yine Yıldırım Bey kendisi dile getirdi; IMF'in önemli ortaklarından bir tanesinin Avrupa Birliği üyesi ülkelerinin olması ve Türkiye üzerinde şu andaki yapıya baktığımız zaman, 31,5 milyar dolarlık bir operasyondan söz ediliyor Türkiye'de. Bu, IMF'in bütün dünyadaki operasyonlarının neredeyse üçte birini oluşturan bir büyüklükte. Böyle bir yapıda anti-Avrupacı bir politikanın ne kadar anlam ifade edeceğini düşünmek lâzım diye dile getirmek istiyorum. Bunun çok zemini yok açıkçası.

Şimdi iç aktörlere baktığımız zaman, bir TUSİAD'a bakalım, bir sendikalara bakalım.

TÜSİAD'a baktığımız zaman neyi görüyoruz? Avrupa Birliği çerçevesinde Türkiye'deki tartışmaların itici bir gücü olma gibi bir kaygısı söz konusu.

Sendikalara baktığımız zaman ise, durum çok daha farklı, ama şöyle de bir ironi söz konusu: Sınıfsal bir analiz yapmaktan çok, ulusal nitelikteki analize dayalı bir çıkış noktası söz konusu sendikalar açısından ve buradan yola çıkarak Avrupa emperyalizmine ve Avrupa Birliğine karşı çıkış dile getiriliyor. Peki bunun, bu tartışmanın öngördüğü şey ne? Böyle ulusalcı bir söylemin ön plâna çıkacağını ve emperyalizme karşı cephe alacağını; emperyalizme karşı cephe almak bir şey elbette, ancak bunun ortaya koyduğu ve sınıfsal anlamda bütün siyasal yapıyı nasıl etkileyeceği ve ortaya çıkacak tablonun ne olacağı konusunda ciddi sorular ortada. Kanımca, böyle bir yapı, demokratikleşme, insan hakları vesaire bütün bu söylemler hızlı bir şekilde kenara itilip, özünde otoriteryan bir yapıyı yeniden üretmektir. Daha ilginç olanı, bu otoriter yapıyı sermaye kesimi gerektiğinde kullanmak isteyecektir.

Bu bağlamda siyasal söylemlerine baktığımız zaman, herkes merkez söylemleri hızlı bir şekilde savunmaya çalışır durumda. Bir taraftan uç bir liberal dogmalar yığını, bunun alternatifi ise, adeta ulusalcı bir söylemiş gibi koyuluyor. Liberallerin dogmaları ile ulusalcı söylem arasındaki çatışmadan ortaya bir demokratikleşme çıkmaz.

Dolayısıyla, son olarak İlhan'ın da uyarılarını hesaba katarak kısa kesiyorum. Daha çok böyle otoriteryan bir yapının giderek ön plâna çıktığını ve Avrupa'daki faşizan partilerin de güçlenmesinin, Türkiye'de bu tür otoriteryan bir tepkinin de ortaya çıkmasını besleyici niteliğe dönüştüğünü ve bunun birbirini besleyen bir sürece ve sonuç itibarıyla aslında bir taraftan neoliberal söylemlerle güya demokratikleşme, güya insan hakları konusunda ilerleme katediliyormuş gibi gözükmesine rağmen, özünde söylem kendisinin tam da aksine; öngörmek istediği, söylemin düzeyinde en azından öngörmek istediği şeylerin aksini üretiyor ve otoriteryan eğilim giderek derinleşiyor.

Yard. Doç. Dr. Erel TELLAL- Ben de son olarak iki noktaya kısaca değinmek istiyorum.

Biraz önce İlhan'ın değindiği gibi, küreselleşmeye milliyetçi karşı duruşu savunurken, mutlaka günümüzdeki koşulları saptayıp kavramları da tanımlamamız gerekir. Çünkü, 2002'nin koşulları 1920'lerin koşulları değildir. Onun için karşı duruş, 1920'lerin karşı duruşu olamaz, olmamalıdır.

Örneğin, 1920'lerde Galiyev "Turan Sosyalist Cumhuriyeti"ni savunuyordu. Turan Sosyalist Cumhuriyeti milliyetçiydi, bütün Türkleri kapsayacaktı. İslâmcıydı, Müslümanları kapsayacaktı ve Bolşevikti. Bu söylem, o günün koşullarında o günün kavramlarını tanımlarsak bir anlam taşır. Günümüze baktığımızda, küreselleşmeye milliyetçi karşı duruşu savunanların bu kavramları tanımlaması gerekir; yoksa yanlış anlaşılacaktır, zaten günümüzde de bence yanlış anlaşılıyor. Milliyetçi demeyip ulusalcı demek, bu kavramın içinin doldurulduğunu göstermez.

Son olarak, Türk dış politikası için Avrasya seçeneğini öne çıkaranlar hakkında bir şey söylemek istiyorum.

Bu soru ya da bu söylem yanlıştır. Avrasya seçeneği diye bir seçenek ya da bir alternatif yoktur. Avrasya'yla, Rusya Federasyonu'yla, Kafkaslar'la, Orta Asya'yla ilişki kurmak bir seçenek değil zorunluluktur, kaçınılmazdır. Türkiye'nin ne Avrupa Birliği'yle ne de Amerika Birleşik Devletleri'yle ilişkilerine alternatif olabilir. Bunların hepsi olacaktır. Ancak bu kapsamda çok yönlü bir Türk dış politikası başarılı bir dış politika olabilir.

Yard. Doç. Dr. İlhan UZGEL- Kapatırken şunu da söyleyelim son bir nokta olarak: Bütün bu tartışmaları ve Türkiye'nin Avrupa Birliği merkezli güvenlik endişelerine rağmen, 31 Mayıs 2002 tarihi itibarıyla son yapılan Millî Güvenlik Kurulu toplantısında, Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelik yolunda kararlılığı tekrar teyit edildi. Dolayısıyla da, bütün bu güvenlik endişelerine, Türkiye'nin hem içerden, hem de dışarıdan çevrenmişlik duygusuna ve korkusuna rağmen, Batılılaşma projesinin nihâf noktası olarak görülen Avrupa Birliği seçeneğinden, hem sivil kanat, hem de askerî kanat olarak bütün çekincelerine karşın vazgeçemediğini görüyoruz; herhâlde bu noktayı da vurgulamakta yarar var.

Doç.Dr. Mustafa TÜRKEŞ- Bunlar sorunlar yumağından sorunlar zincirine dönüşmeyeceği anlamına da gelmiyor. Yani, durum giderek çok daha sorunlu ve karmaşık bir yapıya da bürünüyor aynı zamanda.

Yard. Doç. Dr. İlhan UZGEL- Teşekkür ederiz.